

ЕВОЛЮЦІЯ АНТИНАРКОТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Поширення наркотизму в Україні набуває загрозливих масштабів. Наркотизм пронизує всі сфери суспільства, робить негативний вплив на функціонування його інститутів. Успішна боротьба з цією соціальною хворобою потребує широкої участі державних структур, суспільних об'єднань, окремих громадян.

Однак, усяка боротьба повинна вестися в строго визначених рамках, відповідно до закону. Основним інструментом протидії злочинності, пов'язаної з незаконним оборотом наркотичних засобів, є кримінальне законодавство. Аналіз становлення кримінального закону дозволяє нам дослідити, якими засобами суспільство здійснювало боротьбу з наркоманією, виділити основні етапи цієї боротьби.

Дослідженню даної проблематики в Україні присвячений ряд робіт. У цьому плані виділяються монографії Музики А.А «Відповідальність за злочини в сфері обігу наркотичних засобів» [1], «Молодь і наркотики» за редакцією Соболева В.А. і Рушенка І.П. [2], «Антинаркотичне законодавство України», за редакцією Селіванова М.П., Хрупи М.С. [3]. Проте в цих і інших роботах, присвячених боротьбі з незаконним обігом наркотиків, не досліджується сам процес розвитку українського законодавства з даної проблеми. Розгляду логіки розробки законів України, спрямованих на викорінювання наркоманії в країні і присвячена дана стаття.

Першим етапом, що характеризує боротьбу з наркоманією в Україні, став новий КК УРСР 1926 р., у якому кримінальна відповідальність за незаконні операції з наркотиками передбачалася статтею 140. Відповідно до ч.1 ст.140 КК, за незаконне виготовлення і збереження з метою збуту кокаїну, опію, морфію, ефіру й інших одурманюючих речовин передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі не до трьох років, як передбачалося ст.140–д, а до одного року з конфіскацією майна або без.

Постановою ВЦВК і РНК СРСР «Про заходи щодо регулювання торгівлі наркотичними речовинами» [4] від 23 травня 1928 р. було заборонено вільний обіг в межах СРСР кокаїну, його солей, гашишу, опію, морфію, героїну, деоніну і пантонону. Було встановлено, що кількість згаданих речовин, необхідних для лікувальних цілей, повинно визначатися угодою Народних комісаріатів охорони здоров'я союзних республік, приведений перелік підприємств, що мають право робити або передавати згадані речовини, а також порядок торгівлі цими речовинами на території Союзу РСР. Постановою ВЦВК і РНК СРСР «Про заборону посівів опійного маку й індійських конопель» від 27 жовтня 1934 р. на території СРСР був заборонений посів опійного маку й індійських конопель, за винятком тих посівів, врожаї яких йдуть на покриття медичних і наукових потреб держави. Після прийняття даної постанови КК УРСР був доповнений ст.134–1, яка встановлювала кримінальну відповідальність за виробництво посівів опійного маку й індійських конопель без відповідного дозволу. Ця стаття встановлювала покарання у виді виправних робіт на

термін до одного року з конфіскацією посівів. Аналогічна стаття 179-А КК РСФСР передбачала покарання у виді позбавлення волі на термін до двох років або виправні роботи терміном до одного року з обов'язковою конфіскацією посівів.

28 грудня 1961 р. було прийнято новий КК УРСР, у якому ст.229 передбачала кримінальну відповідальність за виготовлення, придбання або збереження з метою збуту, або збут отрутних, сильнодіючих і наркотичних речовин. Особа, яка вчинила цей злочин, мала отримати покарання у вигляді позбавлення волі терміном до трьох років або виправних робіт на термін до одного року з конфіскацією зазначених речовин.

25 квітня 1974 р. був виданий Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про посилення боротьби з наркоманією». Відповідно до даного Указу КК Української ССР був доповнений статтями, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне виготовлення, придбання, збереження, перевезення, пересилку або збут наркотичних речовин (ст.229-1); їхнє розкрадання (ст.229-2); посів або вирощування заборонених до оброблення культур, що містять наркотичні речовини (ст.229-3); організацію або утримання притонів для споживання наркотиків (ст.229-4); незаконне їхнє виготовлення, придбання, збереження, перевезення, пересилку без цілі збуту (ст.229-6); порушення правил виробництва, придбання, збереження, обліку, відпустки, перевезення або пересилки наркотичних речовин (ст.229-7).

Після прийняття Указу Президії Верховної Ради СРСР від 22 липня 1987 р. «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти СРСР» Кримінальний Кодекс був доповнений статтями, що встановлювали кримінальну відповідальність за незаконне придбання або збереження наркотичних засобів у невеликих розмірах або споживання наркотичних засобів без призначення лікаря (ст.229-8), незаконний посів або вирощування маку і коноплі(ст.229-9), а також введені норми про звільнення від відповідальності в зв'язку з добровільною здачею решти наркотичних засобів або зверненням за наданням медичної допомоги (ст.229-10). Крім того, Указом Президії Верховної Ради УРСР була введена кримінальна відповідальність за залучення неповнолітніх до немедичного споживання лікарських і інших засобів, що викликають одурманення (ст.208-2 УК УРСР), організацію або тримання притонів для споживання одурманюючих засобів (ст.229-11 УК УРСР) [5].

Після ратифікації Конвенції про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у 1995 р. в Кримінальному кодексі України була встановлена відповідальність за контрабанду наркотичних, психотропних речовин або прекурсорів (ст.70-1); використання коштів, добутих від незаконного обігу наркотичних психотропних речовин і прекурсорів (ст.229-12); незаконні виготовлення, підробку, використання або збут підроблених документів на одержання наркотичних і психотропних речовин або прекурсорів (ст.229-13); незаконну видачу рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229-14); незаконне введення в організм

наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229–15); незаконне привселюдне споживання наркотичних засобів (ст.229–16); розкрадання, незаконне виготовлення, придбання, збереження, передачу або продаж іншим особам обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229–17); повідомлення явно неправдивих відомостей про обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст.229–19); незаконне виготовлення, придбання, збереження, перевезення або пересилку прекурсорів (ст.229–20).

У новому Кримінальному кодексі України, що набрав сили 1 вересня 2001 р., злочинні діяння в сфері незаконного обігу наркотичних засобів були зібрані в окрему главу, що одержала назву «Злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і інші злочини проти здоров'я громадян» [6]. Крім того, законодавцем була встановлена кримінальна відповідальність за схиляння неповнолітнього до вживання допінгу (ст.323). Відповідно до ч.1 даної статті схиляння неповнолітнього до вживання допінгу карається штрафом до п'ятдесятьох неоподатковуваних мінімумів прибутків громадян, або позбавленням права займати певні посади або займатися певним видом діяльності на термін до 3-х років.

Характерною рисою нового закону є пом'якшення кримінальної відповідальності за ряд передбачених ним діянь. Це виявилось як у введенні нових більш м'яких покарань (суспільні роботи, обмеження волі), так і в зниженні верхніх меж санкцій ряду статей. Так, якщо в старому кодексі за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, збереження, пересилку або збут наркотичних засобів або психотропних речовин передбачалася кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі на термін від 3-х до 10-ти років із конфіскацією майна або без такого, то за новим кодексом передбачається позбавлення волі на термін від 3-х до 8-ми років (ч.1 ст.307). Аналогічним чином була знижена на два роки верхня межа санкцій другої (із 12 до 10) і третьої (із 15 до 12) частин даної статті, у яких мова йде про діяння (незаконне виробництво, виготовлення і т.д.) зроблених повторно, або по попередній змові групою осіб, або з притягненням неповнолітнього, а також про збут наркотичних засобів психотропних речовин у місцях, масового перебування громадян, або якщо предметом таких дій були наркотичні засоби в особливо великих розмірах. Слід зазначити, що у випадку, якщо особа добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їхні аналоги і зазначило джерело їхнього придбання, або сприяло розкриттю злочинів, пов'язаних із їхнім незаконним обігом, звільняється від відповідальності за їхнє незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення або пересилку (ч.4 ст.307).

Крім того, із кримінального кодексу була виключена ст.229–8, що регламентує покарання за незаконне виробництво, придбання, збереження, перевезення, пересилку наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збути в невеликих розмірах. Законодавець не звільнив особи від відповідальності за вчинення перерахованих вище діянь, просто відбулася заміна кримінальної відповідальності на адміністративну (ст.44 КпАП) [7].

Відповідно до даної статті передбачене покарання у вигляді штрафу від 18 до 43 неоподатковуваних мінімумів прибутків громадян або адміністративний арешт на термін до 15 діб. Особа, що добровільно здала наркотичні засоби або психотропні речовини, що вона мала в невеликих розмірах, і який вона зробила, придбала, зберегала, перевозила, пересилала без мети збуту, звільняється від адміністративної відповідальності за дії, передбачені цією статтею.

Значно було знижене покарання за організацію або утримання місць для незаконного вживання або виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин. Так, якщо старий кодекс передбачав покарання у виді позбавлення волі на термін від 5-ти до 10-ти років із конфіскацією майна або без такої, то по новому кодексу передбачається позбавлення волі терміном від 3-х до 5-ти років (ч.1 ст.317). Ті ж дії, скоєні повторно або з корисливих мотивів, або групою осіб, або з притягненням неповнолітнього караються позбавленням волі на термін від 5-ти до 12-ти років з конфіскацією майна (ч.2 ст.317).

У санкції ряду статей було введено нове покарання у вигляді обмеження волі, під яким розуміється утримання особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за ним нагляду з обов'язковим притягненням засудженого до праці. Так, наприклад, раніше за схилення до вживання наркотичних засобів або психотропних речовин передбачалося покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 2-х до 5-ти років, то зараз введене альтернативне покарання у вигляді обмеження волі на той же термін (ч.1 ст.315). Змінилося покарання і за незаконне привселюдне вживання наркотичних засобів. Старий кримінальний кодекс за дане діяння передбачав покарання у вигляді позбавлення волі на термін до 4-х років, або штраф у розмірі від 100 до 300 мінімальних розмірів заробітної плати. За новим ж законом передбачено покарання у вигляді обмеження волі на термін до 4-х років, або позбавлення волі на термін до 3-х років (ч.1 ст.316). Якщо ж ці дії скоєні повторно або особою, що раніше вчиняла злочин, передбачений статтями 307, 310, 314, 315, 317, 318 – карається позбавленням волі на термін від 3-х до 5-ти років.

Слід зазначити, що незважаючи на загальну гуманізацію нового Кримінального кодексу, усе ж відбулося посилення покарань за деякі злочинні діяння. Наприклад, якщо незаконне введення будь-яким засобом наркотичних або психотропних речовин або їхніх аналогів в організм іншої людини проти її волі (ст.314 КК н.р.) каралося або позбавленням волі на термін від 2-х до 5-ти років, або штрафом від 200 до 500 мінімальних розмірів заробітної плати, то в новій редакції статті законодавець залишив лише більш суворе покарання – позбавлення волі на термін від 2-х до 5-ти років. Якщо ж ці дії призвели до наркотичної залежності потерпілого, або скоєні повторно, або скоєні стосовно 2-х і більше осіб, або якщо вони заподіяли середньої важкості або тяжке тілесне ушкодження потерпілому, – караються позбавленням волі на термін від 3-х до 10-ти років. Ті ж дії, скоєні у відношенні неповнолітнього, або особи, що знаходиться в

безпомічному стані або вагітній жінці, а також якщо вони були пов'язані з введенням в організм іншої особи особливо небезпечних наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів, якщо в результаті таких дій наступила смерть потерпілого, – караються позбавленням волі на термін від 5–ти до 12–ти років.

Список літератури: 1. Музыка А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К., 1998. 2. Молодеж и наркотики (социология наркотизма) / Под редакцией профессора Соболева В.А. и доцента Рущенко И.П. Харьков, Торсинг, 2000. 3. Селіванов М.П., Хрупа М.С. Антинаркотичне законодавство України. Історія, теорія, коментар. К., 1997. 5. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. М., 1953. 6. Ведомости Верховного Совета СССР, 1987, №25. 7. Кримінальний кодекс України. Х., 2001.

Надійшла до редколегії 03.05.02

В.А. Коршенко

ОЦІНКА ВИСНОВКУ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Висновок експерта, як будь-який судовий доказ, підлягає оцінці на загальних підставах. Але для початкового періоду кримінально-правової практики, пов'язаного з розкриттям і розслідуванням злочинів у сфері комп'ютерної інформації, а також інших злочинів, де у будь-якій формі фігурують комп'ютерно-технічні засоби, чи то у формі доказів, чи то у формі елементів обставинки при проведенні слідчих дій, характерною рисою є надмірна довіра до висновку судової комп'ютерно-технічної експертизи (КТЕ), переоцінка його доказового значення [1, с.215]. Причини цього полягають, насамперед, у низькому рівні знань в галузі інформатики і комп'ютерних технологій слідчих і інших суб'єктів слідчих дій.

Тим часом, висновок експерта в галузі КТЕ, як і будь-який інший доказ, може виявитися сумнівним чи навіть недоброякісним за різних причин та обставин. Тому через специфічність умов формування висновку КТЕ, як і будь-який доказ, підлягає всебічній перевірці й оцінці на всіх етапах доказування з моменту появи його у справі. Згідно зі ст.67 КПК суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом.

Оцінка висновку – розумова діяльність, логічний процес вивчення висновку з метою визначення його придатності і можливості використання як доказу, яка завершується установленням визначених фактичних обставин справи, що розслідується [2, с.66–67].

Процес пізнання в кримінальному процесі безупинний і йде від матеріально або ідеально зафіксованих відображень до установлення фактів взаємодії об'єктів, що брали участь у них, а від фактів взаємодії – до встановлення одиної події і її сутності. Діяльність експерта в галузі КТЕ є складовою частиною слідчо-судового пізнання, реалізована за допомогою наукових засобів. Тому необхідно розрізняти експертний і слідчо-судовий рівень до-